

СІЛЬСЬКА МАЛОКОМПЛЕКТНА ШКОЛА ЯК КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ: ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

В.В. Мелешко (м. Київ)

Анотація. У статті розкрито особливості сільської малокомплектної школи та умови розвитку особистості в освітньому процесі освітнього округу. Окреслено умови створення цілісного освітнього простору для оволодіння новими продуктивними педагогічними технологіями.

Ключові слова: освітній округ, малокомплектна школа, початкова школа, якість освіти, педагогічні технології, технології навчання.

Освітній округ у сільській місцевості розглядаємо як багатофункціональний освітній комплекс, засіб розширення освітнього простору для учнів та вчителів малочисельних шкіл.

У сільській місцевості освітній округ, як міжшкільне об'єднання, відіграє важливу роль у підвищенні методичного рівня вчителів, що працюють у класах з малою чисельністю учнів, які збагачуються новими педагогічними інформаціями та педагогічними технологіями.

Функціонування освітніх округів, побудованих на принципах інтеграції сприяє організації методичної роботи з вчителями початкових шкіл різних структур, створенню ефективної системи розвитку творчого потенціалу педагога. У масштабах освітнього округу з одного боку розширюються можливості для продукування нових ідей та їх втілення у практику початкової школи, в тому числі малочисельної, а з іншого – створюється цілісний освітній простір для оволодіння вчителями новими продуктивними педагогічними технологіями.

Поняття «педагогічна технологія» зародилося понад трьох десятиріч тому у США, що швидко розповсюдилося у різні країни світу. У зарубіжній педагогічній літературі поняття «педагогічна технологія», або «технологія навчання», спочатку співвідносилось з ідеєю технізації навчального процесу, що вважалось основним способом підвищення ефективності навчального процесу, завдяки широкому використанню технічних засобів навчання.

В той же час у літературних джерелах широко розповсюджено поняття «педагогічна технологія», що отримало інше трактування, яке розглядається як максимальне використання в навчанні можливостей ТЗН. Педагогічні технології також тісно пов'язані з ідеєю управління процесом навчання, що передбачає цілеспрямоване конструювання цього процесу, відповідно до поставленої мети, проектування ходу навчання з орієнтацією на передбачуваний результат, перевірка й оцінка ефективності обраних форм, методів, засобів, оцінка поточних результатів та їх зіставлення із запланованими.

Слід зазначити, що типологія технологій у педагогічній теорії досить широка. На практиці рідко використовуються однотипні технології, вони частіше набувають інтегративного характеру, оскільки педагогічна технологія за своєю сутністю є комплексним утворенням.

Вчителям початкової школи добре відомі особистісно-орієнтовані, гуманно-особистісні технології; технології колективного взаємонавчання; технології співробітництва; технологія розвивального навчання Занкова та Ельконіна–Давидова, що широко використовуються навчальному процесі. В сучасних умовах активно досліджується, розробляється і використовується технологія різнорівневого навчання у сільських малочисельних школах.

Впровадження технологій навчання допомагає не лише частково знизити навчальне навантаження на учнів, але й підвищити рівень мотивації до навчання та якість процесу навчання.

Коротко зупинимося на характеристиці окремих технологій навчання, що підтверджують свою ефективність у сільській малочисельній школі.

Технології модульного навчання активно ввійшли у сучасну практику вищих навчальних закладів, проте окремі елементи можуть з ефективною використовуватися у освітньому процесі малочисельних шкіл, розташованих у сільській місцевості, чи під час здобуття освіти шляхом індивідуального навчання.

Провідною ідеєю модульного навчання є самостійне вивчення навчального матеріалу, в процесі якого учень значну частину часу навчається самостійно, а вчитель зобов'язаний здійснювати управління цим процесом: мотивувати, організувати, координувати, консультувати, контролювати тощо. Вивчаючи матеріал певного розділу (модуля) вчитель мотивує учня до вивчення нового матеріалу, окреслює хід навчальних дій, що відбуватимуться у певній логічній послідовності, враховуючи індивідуалізований темп навчально-пізнавальної діяльності учня.

Модульний підхід у наукових джерелах трактується як структурування навчального матеріалу у вигляді закінчених одиниць.

Модуль розглядається як цільовий функціональний вузол, у якому об'єднано навчальний зміст і технологію оволодіння цим змістом. Вивчаючи певний обсяг матеріалу самостійно, учень фіксує ті частини, які йому не вдається осилити чи виконати. На етапі роботи учня з вчителем ліквідовуються труднощі, упущення, при цьому учневі пропонується певний план чи алгоритм вивчення і засвоєння нового матеріалу.

Модуль як цілісна частина змісту навчального предмета, що реалізується шляхом самостійного вивчення та під керівництвом вчителя для досягнення запланованих цілей, може виступати як програмна модель навчання, індивідуалізована за змістом, методами навчання, рівнем самостійності, темпом навчально-пізнавальної діяльності учня.

Використання елементів технології модульного навчання у початковій малочисельній школі передбачає процедуру поетапного вивчення навчального матеріалу, що структурується за певними логічно завершеними частинами змісту навчального предмету, його опрацювання здійснюється шляхом поєднання самостійної роботи учня та роботи з вчителем.

При цьому зміст навчання структурується за закінченими окремими блоками (розділи, підрозділи чи інші частини), засвоєння яких здійснюється відповідно до мети. Дидактична мета формулюється відповідно до особистісних характеристик учнів, враховуючи рівень засвоєння знань. Крім

цього, кожний учень одержує від учителя певні поради у формі алгоритму, рекомендації, що допомагають раціонально діяти, знайти потрібну додаткову інформацію чи інший навчальний матеріал.

У процесі модульного навчання переважають суб'єкт-суб'єктні взаємозв'язки між учнем і вчителем. Учень, батьки беруть на себе певну відповідальність за навчальні результати, можуть самостійно розпоряджатися часом для вивчення матеріалу, консультуючись з вчителем. Це дає можливість учневі усвідомлено та відповідально ставитися до результатів власної діяльності, самостійно визначити рівень засвоєння знань, бачити прогалини у своїх знаннях і вчасно ліквідувати недоліки.

Учитель, здійснюючи керівництво навчально-пізнавальною діяльністю учнів, певним чином впливає на хід вивчення навчального матеріалу, здійснює контроль над реалізацією навчальних програм.

Загалом реалізація навчальних програм засобами модульної технології дозволяє вчителю індивідуалізувати роботу з кожним учнем, налагоджувати тісну співпрацю з батьками.

На початковому етапі вчителю необхідно розробити відповідну програму, що складається з окремих модулів чи блоків, сформулювати зрозумілу для учня мету, передбачити хід її досягнення. Щоб розробити таку програму, вчителю потрібно виокремити найвагоміший (основний) зміст навчального предмета, визначити ключові блоки, що можуть бути складними для даного учня чи групи учнів. Наступний етап потребує структурування змісту навчального матеріалу за його складністю, рівнями засвоєння відповідно до цілей.

Модулі розподіляють частіше на три типи: пізнавальні, які використовуються під час вивчення основних положень; операційні - для формування й розвитку способів діяльності й змішані. У початковій школі найчастіше використовуються змішані модулі. При цьому учневі пропонується підготовлений вчителем алгоритм вивчення матеріалу певного розділу, в якому подаються методичні поради щодо послідовності засвоєння чи виконання завдань.

Використання елементів модульної технології навчання у початковій школі потребує відповідної підготовки, логічного поєднання індивідуальної самостійної роботи з колективною та роботою у супроводі вчителя.

Модульний підхід у навчанні молодших школярів дозволить повніше задовольнити індивідуальні освітні потреби, підвищити якість уроку у малочисельній школі.

Технологія індивідуалізованого навчання ефективною використовується як у класах з малою чисельністю учнів, так і під час індивідуального навчання (якщо у класі менше 5-ти осіб). На основі діагностики визначаються окремі параметри, важливі для здійснення навчального процесу: темп роботи учня, рівень інтелектуальних здібностей та можливостей, рівень засвоєння матеріалу, сформованість загальнонавчальних компетенцій та ін.

Індивідуалізація навчання передбачає планування роботи учня відповідно до його особливостей, що характеризуються психологічними якостями: сприймання, мислення, пам'ять, інтереси, здібності, темперамент, характер та ін.. Слід зазначити, що індивідуальний підхід, який здійснюється у межах одного класу відрізняється від індивідуального навчання як форми здобуття освіти.

Індивідуалізація процесу навчання, що використовується під час класно урочної системи, передбачає організацію різних видів та форм самостійної роботи учня, який виконує завдання певного рівня складності. При цьому вчитель перебуває у ролі консультанта, помічника і тільки за потреби допомагає подолати труднощі, що виникають в процесі самостійного виконання завдань. Враховуючи індивідуальні особливості кожного учня, учитель надає допомогу відповідно до потреб, при цьому учень може в будь-який час уроку звернутися до вчителя за допомогою.

Використовуючи можливості індивідуального навчання, вчитель намагається створити учневі більш комфортні умови для оволодіння й засвоєння нової інформації. При цьому обсяг і складність навчального матеріалу узгоджуються із особистісними якостями та можливостями учня.

Технологія рівневої диференціації ґрунтується на ідеї, що передбачає поділ змісту навчання за певними рівнями складності. Зазначена технологія вимагає цілісного підходу до побудови методичного супроводу процесу навчання; структурування матеріалу за блоками, відбір змісту, спільну діяльність учня і вчителя [1, с 316].

Використання технології рівневої диференціації супроводжується позитивними змінами розумового розвитку учнів, перехід із зони “актуального розвитку” до зони “найближчого розвитку”. Це означає, що у процесі навчальної діяльності відбувається перехід від нижчого до вищого рівня (від репродуктивного до продуктивного, творчого). Такий підхід забезпечує засвоєння навчального матеріалу учнями на основі диференціації і дає можливість успішно працювати кожному відповідно до особистісних здібностей та можливостей. На практиці вчителями навчальний матеріал диференціюється з урахуванням рівнів навчальних можливостей, сформованих предметних компетенцій учнів, на основі яких завдання добираються за різними рівнями: репродуктивному, алгоритмічному, евристичному та творчому (за В.П. Беспалько).

Технологія рівневої диференціації у класах з малою чисельністю учнів використовується для виконання самостійної роботи як індивідуальної, так і роботи в малих групах.

Продуктивною зазначена технологія виявлена під час роботи учнів у різновікових групах, що одночасно навчаються в одному класі і з одним вчителем. При цьому вчителем створюються відповідні навчальні програми-маршрути, що враховують індивідуальні особливості кожної дитини. Зокрема свою ефективність підтверджує технологія рівневої диференціації у навчальному закладі «Школа – родина», що дозволяє одночасно реалізовувати навчальні програми різних класів початкової школи. Програма-маршрут розробляється відповідно до діючих і затверджених навчальних програм та державних освітніх стандартів.

Особливість програм-маршрутів пов'язана і з структуруванням та добором змісту навчального предмету, який тематично подібний у суміжних класах, і різниться тільки за обсягом та рівнями складності (вивчення аналогічних тем, призначених для учнів 2–3 чи 3–4 класу).

Під час вивчення нового матеріалу в об'єднаних різновікових групах формулюється єдина тема та мета для всіх учнів, а урок будується за єдиним планом, що вимагає концентрованого підходу до організації навчання, максимального використання можливостей однопредметних та однотемних уроків, методику проведення яких обґрунтовано О.Я. Савченко та іншими науковцями у сучасній педагогіці [3, с. 394].

Технологія критичного мислення будується на принципах демократизму, вільного вибору та висловлення власної думки. Критичне мислення означає висунення власних позицій з проблеми й уміння захистити їх. А також передбачає толерантне ставлення до аргументів і думок інших співучасників, вивчення логіки їх викладу.

Основи демократизації закладаються з раннього віку, а тому на уроці створюються умови для перебування дитини у різних ролях. Головна увага вчителя зосереджується на учневі, якому надається право здобувати знання самостійно, думати, аналізувати, зіставляти й робити свої висновки.

На зміну механічному заучуванню, повторенню написаного в підручниках і почутого на уроці від вчителя, учень максимально працює над вибором доступної інформації, порівнює і аналізує її, дає свою оцінку подіям. При цьому формується відповідальність учня за результати своєї діяльності. На таких уроках учні молодшого шкільного віку привчаються до висунення ідей, формулювання гіпотез, захисту власних аргументів та висновків. Для активізації мислення дитини, урок будується за певними етапами: перший – пробудження інтересу до навчальної інформації (матеріалу) шляхом постановки запитань. Другий – усвідомлення змісту запитань, пошук різних варіантів відповідей та дослідження шляхів

вирішення проблеми. Третій – аргументація та обговорення відповідей, висновків учнями.

У результаті реалізації технології критичного мислення підвищується активність учнів, впевненість у своїх можливостях, зростає інтерес до навчання, до пошуку нової інформації, до оволодіння новими знаннями.

Технологія колективного способу навчання розроблено вченими А.Г. Ривіним і В.К. Дьяченком, які стверджують, що навчання є спілкування учнів та вчителя, від якого визначає організаційну форму навчання.

Колективний спосіб навчання дуже важливий для роботи у класах з малою чисельністю учнів, адже за таких умов розвиваються комунікативні якості дитини, а навчання, завдяки активному спілкуванню в динамічних парах чи групах дозволяє учневі поперебувати у різних ролях, наприклад учня і вчителя. На основі врахування рівня загальнонавчальних, предметних компетенцій учнів, інших характеристик, що впливають на проведення діалогу-спілкування, формуються динамічні пари, що виконують різні варіанти завдань взаємного навчання.

Колективний спосіб навчання активізує навчальний процес, позитивно впливає на розвиток комунікативних якостей молодшого школяра. При цьому вчителю слід врахувати принципові конструкти у плануванні уроку з використанням технології колективного навчання, а саме:

- реалістичне передбачення кінцевих результатів;
- добір способів передачі отриманих знань учневі;
- використання форм співробітництва та взаємодопомоги між парами учнів;
- підготовка завдань варіативного характеру (відповідно до мети) ;
- формування груп за різномісцевим принципом;
- розроблення педагогічного супроводу колективної взаємодії учнів на уроці.

Слід зазначити, що перевагою колективних форм навчання у класі з малою чисельністю учнів є те, що значно вивільняється час вчителя для проведення індивідуальної роботи з окремими учнями..

Тьюторські технології навчання. У сучасній педагогічній теорії науковці виділяють різні типи основних тьюторських технологій, кожна з яких передбачає певні основи для співпраці вчителя і учня. Тьюторські технології частіше використовуються під час дистанційного навчання та під час доступу до інформаційного контексту.

В сучасній практиці такий тип технологій активно використання на етапі навчання в основній та старшій школі, коли учень вже вміє працювати з інформацією, обробляти її, працювати й використовувати різні форми та можливості дистанційного навчання.

Слід зазначити, що сутність тьюторських технологій полягає у системній співпраці учня з вчителем, спрямованої на реалізацію навчальних програм індивідуального навчання, що здійснюється за допомогою педагогічного супроводу.

Тьюторські технології дозволяють вчителю (тьютору) здійснювати супровід навчальних програм, що реалізуються у формі індивідуального навчання (у малочисельних школах особливо за умов відсутності учнів для формування класу, тобто менше 5-ти осіб).

Працюючи в індивідуальному режимі, вчитель має бути підготовлений до розроблення тьюторського супроводу, враховуючи вікові особливості учня, його готовність та здатність до взаємодії з вчителем та іншими учасниками освітнього процесу, рівень мотивації до вивчення навчального предмета, його важливість для учня та батьків.

Отже, спираючись на аналіз теорії і практики, можна стверджувати, що сутністю тьюторського супроводу є спеціально організована наставником діяльність спрямована на виконання індивідуальних освітніх програм різних за змістом та складанню.

Творчий підхід у використанні технологій навчання забезпечить успіх в початковій школі, в тому числі й малочисельній, якщо дотримуватися принципів наступності, перспективності, інноваційності в досягненні поставленої мети. Оволодінню сучасними технологіями вчителям малочисельних шкіл сприятиме тісна співпраця з педагогами різних типів навчальних закладів, що об'єднані в освітній округ, де створено сприятливі умови функціонування нових методичних структур для розвитку творчого потенціалу вчителя початкової школи.

Література

1. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий / Г.К. Селевко // Энциклопедия. – Т. 1. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
2. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько // Учебное пособие. – М.: Ин-т проф. обр. РАО, 1995. – 336 с.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти / О.Я. Савченко // Підручник. – К.: Грамота, 2012. – 500 с.

***Summary.** The article describes the features of rural ungraded schools and conditions personality development in education educational district. Outlines the conditions for the creation of a holistic educational environment for productive learning new teaching techniques.*

***Key words:** educational district, ungraded school, elementary school, quality education, pedagogical technology, technology education.*